



TÜRK HALKBİLİMİNİN BUGÜN VE GELECEK PERSPEKTİFİ ÇALIŞTAYI DEĞERLENDİRME RAPORU

Türk halkbiliminin temel problemlerinin ve çözüm yollarının tartışıldığı “Türk Halkbiliminin Bugün ve Gelecek Perspektifi Çalıştayı” üç oturum ve değerlendirme toplantısı olarak 28 Eylül 2024 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

İlk oturumda tartışmacı Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ, öncelikle Türk halkbilimi çalışmalarının neden ve nasıl başladığını, amaç, kapsam ve Avrupa’da başlayan hareketlerin Türk coğrafyasına etkilerini, halkbiliminin nerede ve nasıl değerlendirilmesi gerektiğini, pozitif bilimin ne olduğunu ve Türk halkbiliminin pozitif bilimler içerisindeki yerini;

İkinci oturumun tartışmacısı Prof. Dr. Mehmet AÇA, Türk Dünyası’na yönelik çalışmaların mevcut durumunu, konu çeşitliliğini, yayınların niteliğini, çağdaş müzeciliği ve Türk halkbilimi adına neler yapılması gerektiğini;

Üçüncü ve son tartışmacı Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL ise Türk halkbilimi çalışmalarındaki lisansüstü yayınların içeriği ve niteliği, Türkiye’de meydana gelen sosyal ve siyasal gelişmelerden hareketle ülkemizdeki farklı kültürlere ait folklor çalışmalarının mahiyeti ve Türk halkbilimi çalışanlarının Türk kültür politikasının belirleyici olmaları adına neler yapılmasına ilişkin görüşlerini belirtmiştir.

Tartışmacıların konuşmaları sonrasında katılımcılar, tartışmacılara konularla ilgili görüş ve düşüncelerini iletmiş, sonraki süreçte Türk Halkbilimcilerinin ve Türk halkbiliminin izlemesi gereken yollar hakkında önerilerini sunmuşlardır.

Bu rapor, çalıştayın tartışmacı ve katılımcılarının belirttiği hususlar kapsamında belirli bir düzen içerisinde şekillendirilmesiyle oluşturulmuştur.



Türk folklor çalışmalarının başlangıç dönemlerinde yapılan amatör, akademik çalışmalar ülkenin içinde bulunduğu sosyal, siyasal şartlar doğrultusunda ulus devlet inşası amacıyla, dönemin yöneticilerinin kurumsal ve politik desteği ile fayda/zarar ilkesi prensibiyle gerçekleştirilmiştir. Bu süreç içerisinde akademi dışındaki Türk halkbilimi çalışmaları özellikle tek parti dönemi sonuna kadar, oluşturulan kurumların mensuplarının yarı profesyonel bir şekilde ancak daha çok ilkesel hedefler doğrultusunda çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Akademik boyutta ise İkinci Dünya Savaşı öncesinin ve sonrasının doğurduğu gelişmeler paralelinde zaman zaman kesintiye uğrayarak devam etmiştir. Çok partili dönemde ise ulus inşa sürecine ait kurumların büyük ölçüde kapatılması, kalanların kuruluş ilkelerinden belirli oranda uzaklaşması, akademik anlamda meydana gelen kesintinin çeyrek yüzyılı aşan bir dönem kapsamı nedeniyle Türk folklor çalışmalarının bir dönem için daha çok bireysel ve STK'lar üzerinden devam etmesine yol açmıştır.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde akademide Atatürk Üniversitesi bünyesinde atılan adımlar Türk folkloru için yeni bir ivmelenmeyi doğuran en önemli mihenk taşlarından biri olmuştur. Bu dönemde doktora düzeyinde gerçekleştirilen birbirinden farklı çalışmalar günümüz folklor çalışmalarının şekillenmesine kaynak sağlamıştır. Çalışmaların batıdaki yaklaşımları esas alan bir mahiyette gerçekleştirilmesi Türk folkloru açısından önemli bir kazanım sağlamış ancak bu çalışmaların akabinde meydana gelen 12 Eylül ihtilaliyle yaşananlar ve alınan kararlar halkbilimi özelinde akademik boyutta ciddi handikaplar getirmiştir.

İhtilal kapsamında yaşanan gelişmeler nedeniyle öncelikle profesörlük atamalarında iki yabancı dil şartının kaldırılması, ardından yabancı dil barajının düşürülmesi halkbilimi alanında batılı kaynakların takibini büyük oranda sonlandırmış ve metodolojik anlamda ilerlemenin önü kesilmiştir. Mevcut kaynakların sınırlılığı ve batılı kaynaklara erişimde yaşanan negatif gelişmeler akademide



yerele dönmeyi ve Avrupa ölkelerinin 19. yüzyılın başında kendi ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirdiği çalışmaların Türkiye'ye özgü bir metoda dönüştürölerek neden sonuç yaklaşımından ziyade saha çalışmalarından elde edilen verilerin tespiti ve tasnifine yönelik bir bakış açısıyla yayınlanması sonucunu getirmiştir. Kısa sürede halkbilimi araştırmacılarının önemli bir kesiminin eldeki mevcut örneklerden hareketle benzer çalışmalara yönelmesine yol açan bu yaklaşım akademik muhafazakârlık ve yeniyi arama kaygısından uzak düşölmesiyle Herder ve Grimm'lerin büyük ve güçlü Alman devleti kurma arzularıyla gerçekleştirdikleri kültür ve köken birliği esasına dayalı söylemlerin Türk folklor çalışmalarına uyarlanmasıyla günümüze kadar devam ettirilmiştiir.

Üniversite sayısının artması ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde halkbilimi alanında görev yapan akademisyenlerin var olmasıyla yayın sayısında belirgin bir artış yaşanır. Bu artış belirtilen metodolojik yaklaşımlar nedeniyle akademisyenlerin yoğunlukla yaşadıkları ya da erişim sağlama imkânına sahip oldukları kentin coğrafi sınırları bağlamında sözlü halk edebiyatı ürünlerinden birini esas alarak tespit ve tasnifine yönelik çalışmaları beraberinde getirmiştir. Günümüze kadar devam eden bu çalışma prensibi, yaşanan dönemin kendi gerçekliği ve ihtiyaçlarından ziyade yerelde ve Türk dünyasında köken birliğini göstermeyi hedefleyen Cumhuriyet'in ilk dönem problemlerini çözmeye yönelik yaklaşımın devamı mahiyetindedir. Zamanla artan bu yayınlar, aynı ölkede içerisinde dil, kültür, tarih, inanç birliğine sahip bir milletin alt kültürel, coğrafi sınırları göz önünde bulundurulmadan hükümetlerin çoğunlukla siyasi gerekçelerle oluşturduğu il sınırları esas alınarak idealize edilmiş bir kültürel yapı anlayışıyla tekrar tekrar devam ettirilmiş/ettirilmektedir.

Türk halkbilimi çalışmaları büyük oranda belirtilen yaklaşımla devam ederken Rusya'da meydana gelen gelişmeler sonucunda bağımsızlık kazanan Türk devletlerinin ortaya çıkmasıyla Türk halkbilimi yeni bir çalışma alanı kazanmıştır. Türk akademisinin dolayısıyla Türk halkbilimi çalışanlarının büyük oranda hazırlıksız



yakalandığı bu tarihi kırılma Türk Lehçelerinin ve Rusça'nın istenilen oranda bilinmediği gerçeğini gözler önüne sermiş bu nedenle ilk etapta çeviri faaliyetlerine yoğunlaşılmasıdır. Elde edilen çevirilerden hareketle yapılan yayınlar, Türkiye'de gerçekleştirilen yayın anlayışı doğrultusunda motif tespitine dolayısıyla köken birliğine vurguyu merkeze almıştır. Gerek yerelde gerekse Türk dünyası merkezli çalışmalarda motif merkezli ve tespit/tasnif anlayışına dayalı yayınlar anonim halk kültürü ürünleri merkezinde yoğunlaşarak ilerleyen yıllarda nicelik itibarıyla oldukça anlamlı bir sayıya ulaşmış buna karşın yöntem ve sonuçları itibarıyla nitelik tartışmalarını beraberinde getirmiştir.

Akademnin yerelde ve Türk dünyasında önemli oranda Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki felsefenin etkisinden çıkamayarak içine girdiği muhafazakâr yapı akademik unvan alan kişilerin ve yayınlarının kutsanmasıyla aynı söylemlerin nas benzeri bir formla tekrarına neden olmuştur. Bu bağlamda Köprülü'nün farklı zaman dilimlerinde yayınlarını ve görüşlerini revize etmesi dillerde yaşatılmış ancak akademik yayınlarda etkisini göstermemiştir. Meydana gelen bu durum, bugün hiçbir kongrenin Cumhuriyet ideolojisinin kuruluş yıllarında gerçekleştirilen tarih kongrelerindeki heyecanın ve amacın yakınına dahi yaklaşılamamasını ayrıca isimleri büyük ancak içerik itibarıyla oldukça sınırlı birkaç söylem dışında sempozyumlar ve kongreler külliyatını doğurmuştur. Bildiriden kitaba kadar bu yayınlar detaylı bir biçimde incelendiğinde destan, masal, efsane, âşık edebiyatı vb. halkbiliminin tüm alanlarındaki yayınlarda çalışmanın başlığı değiştirildiğinde sonuç kısmının hemen hiçbir farklılık göstermediği yüzlerce yayına imkân sağlamıştır. Türkiye yerelde ve Türk Dünyası merkezinde gerçekleştirilen ve toplumsal/yönetmel boyutta katkı sağlamaktan uzak bu çalışmalar maalesef iç ve dış politikada kullanılacak enstrümanlar veremediğinden raflarda çürümeye ya da ilgili birkaç araştırmacının yayının görüldüğünü gösteren birkaç alıntının ötesine geçemeyen yayınlar yığını meydana getirmiştir.



Alan yazının içine düştüğü/düşmekte olduğu bu yapılanmanın maalesef řu anki en önemli sorumluları akademiye yeni adım atan kişiler değil yıllardır akademide görev yapan ünvanlı akademisyenlerdir. Bu nedenle alana getirilecek yeni yaklaşımlarda bu kişilerin sorumluluklarının farkında bir şekilde geleceğin Türk halkbilimine katkı sağlayacağı umulmaktadır. Çalıştaya katılan ya da çeşitli endişelerle çalıştaya katılmaktan dahi imtina eden kişilerin mail ve telefonla ilettikleri tebrik ve teşekkürler problemin vahametini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Bu realitelerden hareketle Türk halkbiliminin bugünden itibaren benzer nitelikli çalışmaların yerini sorgulayıcı, toplumsal katkı düzeyi yüksek, ülke politikalarına katkı sağlayan, alanın sorunlarına çözüm üreten, tema merkezli olmayan, soru ve çözüm önerisi merkezinde bir yaklaşımı esas alan, ülkenin ve Türk Dünyası'nın temel kültürel problemlerine çözüm üreten gelecek perspektifi belirleyen bir bakış açısına sahip olması gerekmektedir.

Türk halkbilimi adına diğer bir kırılma noktası iki binli yıllardaki kuram merkezli yayınlardır. "Halkbilimi" ve "halk edebiyatı" tartışmalarının büyük ölçüde artmasına yol açan bu yayınlar, kısa sürede konuyla ilgili verilen örneklerin tekrarına dönüşerek çeyrek yüzyıla varmadan tüketilmiştir. Sosyal bilimlerin dünya ekseninde yaşadığı problemlerin de etkisiyle yenilikçi bakış açılarının geliştirilememesi bahse konu tekrar merkezli yayıncılık anlayışının galebe çalmasına yol açmıştır. Akademik muhafazakarlık ve "copy past" anlayışının akademik derinliğe, yenilikçi arayışlara ket vurması 15 Temmuz'da yaşanan travmayla birleşince sosyal bilimlerin merkezinde kendini gösteren sessizlik Türk halkbilimi alanına da aynı şekilde sirayet etmiştir. 15 Temmuz 2016'yı takip eden yıllarda endişe, umursamazlık ve yalnızlaşmanın pandemiyle birlikte yeni bir ivme kazanması akademide doktora yeterlilikten doçentliğe kadar Türk halkbiliminin her alanında girilen sınavlarda başvuranlar açısından mutlu bir sonucu beraberinde getirmiştir. Pandemiyle birlikte yıllardır devam eden metin merkezli yaklaşımlar kendi bahanesini de getirmiş ve masa başında tüm Türkiye'yi ya da Türk



Dünyasını kapsayan yayınlar alan yazının gücünü iyiden iyiye zayıflatmış, niteliğini düşürmüştür. Kuramsal yaklaşımlar Türkiye'ye özgü bir uygulamayla metin merkezli anlayışla birleştirilerek kendine özgü bir yöntem ortaya çıkarılmıştır. Metin merkezli söylemlere yönelik eleştirilere sahip akademisyenler de büyük oranda kolaycılığa yönelerek danışmanlıklarını yaptıkları yüksek lisans ve doktora tezlerinde tema ve motif merkezli yayınlara yönelmişlerdir. Akademinin genel problemi olan unvan aldıkça yeni yayınlardan uzaklaşma ve dolayısıyla kendini tekrar belirtilen problemlerle birleşince (sınırlı sayıda akademisyenin çalışmaları dışında) Türk halkbilimi kısır bir noktaya gelmiştir.

Türkiye özelinde yaşanan halkbilimindeki kısırlaşmanın temel problemlerinden biri de Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde yaşanan anabilim dalı kavramı olgusunun günümüz koşullarında alanların gelişimine izin vermemesidir. Alan korumacılığı ve alan dışına çıkmama/çıkamama durumu halkbilimi açısından öncelikle yeni bir müfredatın varlığını zorunlu kılmaktadır. Elli yıla yaklaşan bir süredir büyük ölçüde kendini koruyan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin müfredatı günümüz koşullarının bilim dünyasının geldiği noktanın çok uzağında kalmıştır. Bu nedenle Türk halkbiliminin gelişimi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm müfredatlarında yapılması gereken değişiklikleri de beraberinde getirecektir. Raporu okuyacak kişilerin dillendireceği “bölümlerin bağımsız olarak bu revizyonu yapabileceği” ya da “eklemlemelerin lisansüstünde yapılabilirliği” şeklindeki söylemler akademik muhafazakârlığın boyutunun ne derece baskın olduğunu gösterecektir. Türk halkbiliminin gelişimi adına özellikle lisansüstünde tarih, sosyoloji, antropoloji, radyo ve televizyon vb. bilim dallarının alana ilişkin doğrultuda eklemlemesi geleceğin akademisyenleri açısından önemli bir kazanım sağlayacaktır. Müfredat kapsamında, akademik bilginin iş dünyasıyla nasıl entegre edilebileceğine dair dersler verilmesi de dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Halihazırda Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Halk Bilimi mezunlarının öğretmenlik ve akademik kariyer dışında fazla bir seçeneği bulunmamaktadır. Alan istihdamı açısından lisansüstü



eğitim sonrasında müfredata “Kültür ve Çalışma Hayatı”, “Türk Kültürü ve Girişimcilik”, “Kültür ve İş Dünyası”, “Kariyer ve Türk Halkbilimi” “Kültür ve Belediye Hizmetleri” gibi kariyer planlamasına yönelik dersler eklenebilir. Özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı kurumlar ve belediyeler başta olmak üzere özel sektörde kültür merkezli çalışmaları bulunan şirketlerin Türk halkbilimi lisansüstü eğitim alan kişilerden seçilmesine yönelik protokollerin yapılması lisansüstü mezunların yaşadığı işsizlik sorununa çözüm üretirken söz konusu kurumlara da kalifiye eleman sağlanabilir. Liselerde verilen Türk Kültür Tarihi dersinin Türk Dili ve Edebiyatı gibi ana ders olması, sınavlarda soru alanlarından biri olacak şekilde düzenlenerek bu dersleri verecek kişilerin lisansüstü eğitimini tamamlayanlardan hareketle alımların yapılması da farklı bir kazanım olabilir.

Müfredat değişikliği ve istihdam şartlarının geliştirilmesi Türk halkbilimi alanı adına yarar sağlayacak olmakla birlikte son yıllarda artan üniversite sayısına bağlı olarak Türk halkbiliminde lisansüstü eğitimini doktora seviyesinde tamamlayan kişi sayısının da paralel olarak yükselmesine yol açmıştır. Doktor unvanını almasına karşın bu kişilerin gerek akademide gerekse diğer kurum ve kuruluşlarda istihdam alanı bulamaması lisansüstü eğitim için rağbetin azalmasına, yaşam koşullarından dolayı ortaya çıkan farklı kurumlarda çalışma zorunluluğu ise akademik çalışmaları olması gerektiği gibi takip edemeyen kişilerin alan yazına istendik katkıyı sağlayamadığı bir durumu getirmiştir. Mevcut durumun daha da kötüleşmemesi adına öncelikle lisansüstü öğrenci mezun sayısı rekoru kırma yarışından çıkılarak mevcut problemlerin çözümüne odaklanacak yaklaşımların açık yüreklilikle ortaya konulması ve resmi adımların atılması elzemdir. Problemlerin azaltılmasına ve alanın değerinin korunmasına adına doktora öğrencisi alımlarının ve doktora danışmanlığı şartlarının yeniden düzenlenmesi örneğin danışmanlık sayısının yılda bir öğrenciyi kapsamaması, danışmanın iki yılda bir yayın puanının esas alınarak danışmanlık verilmesi gibi revizyonlarla akademik sınırlılıkların getirilmesi gerekmektedir. Bu yöndeki yapılanmayla lisansüstü mezun sayısı sınırlandırılacak,



danışmanlıkların daha anlamlı hale gelmesi sağlanacak, özgüveni yüksek, liyakatli ve doğentlik sürecinde telefon diplomasisine ihtiyaç duymayan kişilerin varlığına imkân sağlanacaktır.

Avrasya Akademisyenler Birliği Derneği olarak raporun şekillenmesine katkı sağlayan tüm katılımcılara teşekkür eder, Türk halkbilimi adına atacağımız yeni adımlarda kapılarımızın Türklük gurur ve şuuruna sahip herkese açık olduğunu belirtmekten mutluluk duyarız.